

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Обґрунтовано важливість формування теоретико-методичних засад забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств. За результатами дослідження наукового доробку сформовано основні підходи до визначення поняття «економічна безпека підприємства». Запропоновано авторський підхід, який поєднує теоретичні здобутки із практичним досвідом гарантування економічної безпеки. Виокремлено головні складові економічної безпеки підприємства, зокрема: фінансову, кадрову, інформаційну, інноваційну, технологічну, правову.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, підприємство, рівень рентабельності, складові економічної безпеки підприємства.

Постановка проблеми. Вітчизняні підприємства кожного дня піддаються впливу різних факторів, які можуть загрожувати їхньому рівню безпеки та призвести до утворення кризи. Такі події, як фінансова криза у 2008 році та політична і соціальна нестабільність, спричинені військовими діями на Сході України, лише посилили вплив негативних зовнішніх факторів, які зумовлюють нові загрози та ризики. Як наслідок, для вітчизняних підприємств сьогодні характерним є зменшення виробництва, зниження ключових фінансових показників діяльності, зростання собівартості, – і все це в результаті може призвести до банкрутства. Головну роль у недопущенні цього виконає наявність та ефективне функціонування системи економічної безпеки підприємства.

Стан дослідження. Дослідженню економічної безпеки підприємства присвячено чимало наукових праць. Серед вчених-економістів, що досліджували сутність та складові цієї категорії, вирізняються В. Білокурів [1], Н. Гапак [2]; І. Доценко [3]; З. Живко [4]; А. Єпіфанов [5]; О. Мельник [6]; Л. Ліма [7]; Р. Скриньковський [8]; І. Шевченко [9] та ін.

Попри значну кількість наукових досліджень, нині в науковій літературі ще недостатньо якісно і цілісно сформована система поглядів на економічну безпеку підприємства, а єдиної комплексної методологічної бази щодо управління економічною безпекою підприємства взагалі немає.

Метою статті є дослідження сутності та основних складових економічної безпеки підприємства.

Виклад основних положень. Нині вітчизняні науковці перебувають у пошуку нових можливостей забезпечення економічної безпеки підприємства. Однією з причин такої пильної уваги є нестабільне зовнішнє середовище функціонування підприємств України, яке суттєво впливає на основні показники їхньої діяльності. Рентабельність – один з найважливіших відносних показників, який найчастіше застосовується для оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Рівень рентабельності вітчизняних підприємств протягом 2012–2016 рр. демонструє неоднозначні результати, починаючи з 2013 року йде на спад, а з 2015 року – зростає. Поміж тим у 2014 році відбувається суттєве зниження цього показника (рис. 1).

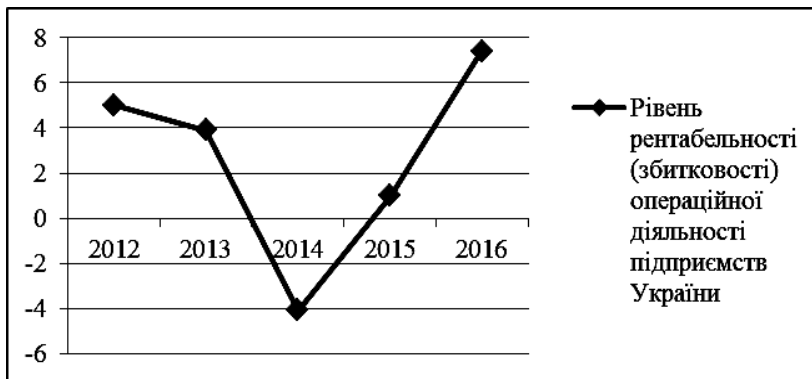

Рис. 1. Динаміка рівня рентабельності (збитковості) операційної діяльності підприємств України, %

Сформовано за даними джерела [10].

На нашу думку, таке різке падіння спричинене тим, що через військову ситуацію в нашій країні вітчизняні підприємства втратили свій основний ринок збуту, а саме ринок Російської Федерації. Цей ринок раніше був дуже «лояльним» до наших товаровиробників і не потребував високого рівня технологій та якості продукції.

Коливання рентабельності поряд із негативним сальдо (за даними Державної служби статистики України [10], негативне сальдо спостерігалось протягом 2014–2015 рр.) вказує на незадовільні фінансові результати діяльності великої кількості вітчизняних підприємств.

Не всі підприємства змогли адаптуватись до нових політико-нестабільних умов, які існують у нашій країні. Підтвердженням цього є зниження загальної кількості підприємств України, починаючи з 2015 року (рис. 2).

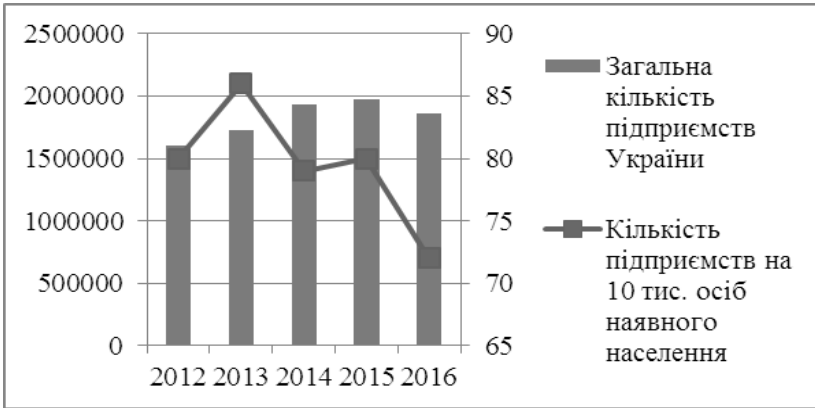

Рис. 2. Динаміка загальної кількості підприємств України за період 2012–2016 рр., од.

Сформовано за даними джерела [10].

Підтвердженням тезису про погіршення рівня захищеності підприємств України також слугує той факт, що кількість зайнятих працівників, починаючи з 2014 року, знижується (рис. 3). Обумовлено це зростанням трудової міграції населення України і ухвалений у 2017 році безвізовий режим в країні Європейського Союзу лише підсилюватиме її. Також можна говорити і про недостатній рівень мотивування з боку вітчизняних підприємств.

Вважаємо, що слід виокремити такі чинники, які здійснюють негативний вплив на економічну безпеку вітчизняних підприємств: це протекціоністські заходи країн-імпортерів, зокрема Російської Федерації; зростання трудової міграції; низька система мотивування трудового потенціалу; зростання інфляційних процесів.

Відтак важливим питанням сьогодення є формування належної системи економічної безпеки підприємства, що є можливим без відповідного теоретичного підґрунтя. Тому необхідно провести ретельний аналіз сутності категорії «економічна безпека підприємства» та з'ясувати їх основні складові, враховуючи сучасні зміни.

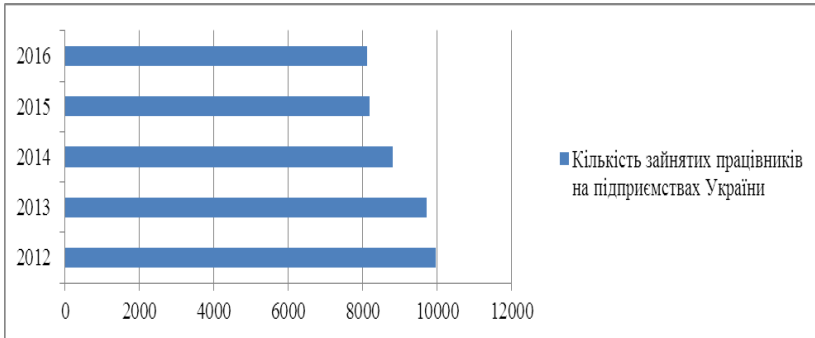

Рис. 3. Динаміка кількості зайнятих працівників на підприємствах України за період 2014–2016 рр., тис. осіб

Сформовано за даними джерела [10].

У сучасних наукових джерелах є безліч різних тлумачень поняття «економічна безпека підприємства». Скажімо, В. Ортинський та З. Живко [4] наголошують, що економічна безпека підприємства – це насамперед захищеність потенціалу підприємства від негативної дії і зовнішніх, і внутрішніх чинників.

І. Шевченко [7, с. 178], наприклад, визначає економічну безпеку підприємства як сукупність усіх можливих чинників, які дають змогу забезпечити підприємству незалежність, стійкість та спроможність до прогресу в дестабілізуючих умовах.

О. Мельник [6, с. 98] зазначає, що економічна безпека підприємства – це захист та способи усунення впливу усіх негативних факторів ринкового середовища завдяки застосуванню ресурсів, що наявні на підприємстві.

Низка авторів наголошують у своїх трактуваннях на позитивних результатах, які дає ефективна система економічної безпеки на підприємстві. Зокрема, Н. Гапак [2, с. 63] зазначає, що економічна безпека гарантує процвітання, розвиток, покращення умов праці та захищає підприємство від впливу економічних ризиків.

А. Козаченко [11] стверджує, що економічна безпека підприємства досягається лише гармонією інтересів цього підприємства з інтересами суб'єктів господарювання, з якими воно стикається.

Деякі науковці акцентують на конкурентних перевагах. Приміром, В. Білокуров [1] під економічною безпекою підприємства розуміє наявність у нього значної кількості конкурентних переваг.

За результатами проведеного дослідження ми виділили шість рі- зних підходів, які сьогодні найкраще характеризують цю категорію: стійкісний; ресурсно-функціональний; гармонізаційний; захисний; ринковий; конкурентний та уніфікований (див. табл.).

Таблиця

Характеристика основних підходів щодо визначення поняття «економічна безпека підприємства»*

№	Автори	Характеристика підходу
1	І. Шевченко [9]	Стійкісний підхід Економічна безпека підприємства визначається як спроможність забезпечити належну стійкість, прогресивний розвиток та рівновагу під впливом тих чи інших загроз
2	В. Ортинський, І. Керницький, З. Живко [4]	Захисний підхід Економічна безпека підприємства трактується як ступінь захищеності підприємства від тих чи інших загроз
3	А. Козаченко [11]	Гармонізаційний підхід Економічна безпека підприємства розглядається як гармонія інтересів підприємства з інтересами зовнішнього середовища
4	Р. Скриньков-ський [8]	Ринковий підхід Економічна безпека підприємства характеризується як захист економічних інтересів підприємства під час здійснення ним господарської діяльності в ринкових умовах
5	О. Мельник [6]	Ресурсно-функціональний підхід Забезпечення економічної безпеки підприємства можливе лише при ефективному використанні ресурсів для запобігання загрозам та виокремлення функціональних складових щодо створення умов стабільного функціонування
6	Білокуров В. [1]	Конкурентний підхід Акцент ставиться на конкурентних перевагах підприємства та його сильних сторонах
7		Уніфікований підхід Поєднує теоретичні здобутки із практичним досвідом гарантування економічної безпеки

* Систематизовано авторами (авторську позицію виділено).

Сьогодні одним із найпоширеніших підходів можна вважати ресурсно-функціональний. Його прихильники стверджують, що для забезпечення економічної безпеки підприємство повинно максимально ефективно використовувати свої ресурси для боротьби із загрозами та виокремлювати функціональні складові з метою створення належних умов стабільного функціонування.

На нашу думку, ресурсно-функціональний підхід має низку недоліків, які проявляються саме через те, що акцент звужується лише до використання внутрішніх ресурсів підприємства. Економічну безпеку підприємства слід розглядати ширше, а саме як комплексну систему усіх можливих заходів та методів захисного характеру, які призначені для підтримки такого стану підприємства, що дає йому змогу безперервно та стабільно здійснювати свою діяльність у будь-яких умовах, своєчасно реагувати на усі небезпеки, які можуть створювати загрози його сталому розвитку. Це твердження охоплює найкраще з усіх вказаних підходів і дозволяє виокремити власний підхід – уніфікований.

На предмет визначення основних функціональних складових економічної безпеки підприємства найширше розкривають характер цього поняття такі з них: фінансова, інноваційна, кадрова, технологічна, правова, інформаційна (рис. 4).

Фінансова складова	<ul style="list-style-type: none"> • Фінансова складова відіграє, на нашу думку, ключову роль в забезпеченні економічної безпеки підприємства, оскільки являє собою «кровеносну підсистему». Без фінансової стабільності та фінансової незалежності неможливо досягнути належного рівня економічної безпеки
Кадрова складова	<ul style="list-style-type: none"> • Питання плинності кадрів, проблемність під час організації робочого дня та низька ефективність управлінського персоналу безпосередньо впливають на рівень економічної безпеки будь – якого підприємства
Інформаційна складова	<ul style="list-style-type: none"> • Передбачає наявність ефективного інформаційно – аналітичного забезпечення, котре дозволяє оперативно отримувати необхідну інформацію про стан діяльності підприємства, з метою актуального реагування на утворення загроз
Інноваційна складова	<ul style="list-style-type: none"> • Для підтримки належного рівня економічної безпеки підприємства необхідний висококваліфікований персонал, який міг би видавати нові ідеї та демонструвати високий професіоналізм під час роботи
Технологічна складова	<ul style="list-style-type: none"> • Передбачає, що на рівень економічної безпеки підприємства можуть впливати різного роду загрози, які утворюються через низький технологічний потенціал та проблемність технологічної дисципліни. Відповідальність за технологічну складову покладено на технологічну службу підприємства
Правова складова	<ul style="list-style-type: none"> • Включає забезпечення повної правової захищеності підприємства під час здійснення своєї господарської діяльності

Рис. 4. Основні складові економічної безпеки підприємства

Отже, за результатами проведеного дослідження нами сформовано список основних складових економічної безпеки підприємства. Спочатку пріоритет надається фінансовій складовій, оскільки вона є «кровоносною підсистемою» економічної безпеки, далі – кадровій, через те що персонал може не лише допомогти покращити рівень захищеності, але і стати своєрідною загрозою для неї.

В подальшому необхідно захистити найважливішу внутрішню інформацію та інноваційні ідеї, підвищити свій технологічний потенціал. Все це в підсумку потрібно юридично оформити, забезпечивши правовий захист.

Висновки. Нині економічна безпека виконує одну з провідних ролей у забезпеченні стабільного розвитку будь-якого підприємства. Загрози внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування підприємства можуть створитись у будь-якій його складовій, починаючи від фінансової і закінчуючи кадровою.

Тому з метою запобігання утворенню фінансової кризи необхідно враховувати кожен складову в процесі забезпечення економічної безпеки підприємства. В майбутньому доцільно приділити більше уваги дослідженню можливостей удосконалення механізму забезпечення економічної безпеки підприємства.

1. Белокуров В. В. Структура функциональных составляющих экономической безопасности предприятия. URL: <http://www.safetyfactor.ru>.

2. Гапак Н. М. Економічна безпека підприємства: сутність, зміст та основи оцінки. *Науковий вісник Ужгородського університету*: Серія: Економіка / ред. кол.: В. П. Мікловда, М. І. Пітюлич, Н. М. Гапак та ін. 2013. Вип. 3 (40). С. 62–65. URL: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/>.

3. Доценко І. О. Механізм управління ризиками підприємницької діяльності в системі безпеки підприємства: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Хмельницький: ХНУ, 2013. 241 с.

4. Оргинський В. Л., Керницький І. С., Живко З. Б. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: навч. посібник. К.: Правова єдність, 2009. 542 с.

5. Спіфанов А. О., Пластун О. Л., Домбровський В. С. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / за ред. А. О. Спіфанова. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. 295 с.

6. Мельник О. О. Система загроз економічної безпеки підприємства. *«Вестник НТУ «ХПИ»*. Технічний прогрес та ефективність виробництва: збірник наукових трудов. 2011. № 25. С. 97–103. URL: <http://www.kpi.kharkov.ua/>

7. Lima Laura. *Worlding Brazil: Intellectuals, Identity and Security*. NY, 2015. 179 p.

8. Скриньковський Р. М. Економічна безпека підприємства: сутність, класифікація та система діагностики. *Вісник МНУ ім. В. Сухомлинського*. 2015. Вип. 3. С. 414–418.

9. Шевченко І. Особливості формування економічної безпеки підприємства. *Наука молода*. 2010. № 10. С. 178–181.

10. Діяльність суб'єктів господарювання. Державна служба статистики України: статистичний збірник. К., 2017. 588 с.

11. Козаченко А. В., Пономарев В. П., Ляшенко А. Н. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения. К.: Либра, 2003. 280 с.

12. Тимошенко К. С. Фінансовий механізм фінансової безпеки суб'єктів підприємництва: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Дніпропетровськ, 2015. 310 с.

Горбан І. М., Sylkin O. S. Theoretical foundations for the formation of the enterprise's economic security system

The importance of forming the theoretical and methodological foundations for ensuring the economic security of domestic enterprises is substantiated. Domestic enterprises are exposed every day by a various kinds of factors that can threaten their level of security and lead to the formation of a crisis. Events such as the financial crisis in 2008, political and social instability caused by military actions in the East of Ukraine only increased a number of negative external factors that cause new threats and risks.

As a consequence, for domestic enterprises today, a decline in production, a reduction in key financial performance indicators, an increase in production costs, and as a result all this can lead to bankruptcy. A key role in the prevention of this is the presence and effective functioning the enterprise's economic security system.

According to the results of the research of the scientific heritage, the basic approaches to the definition of the concept «economic security of the enterprise» were formed. An author's approach was singled out that combines theoretical achievements with practical experience in ensuring economic security.

The economic security at the enterprise should be considered more broadly, namely as an integrated system of all possible measures and protective methods designed to support such a state of the enterprise, which allows continuously, competitively and stably perform its activities in any conditions, and respond in a timely manner to all threats or dangers that may affect its development.

This statement covers the best of all approaches and allows us to single out our own approach – unified approach. The main components of the economic security of the enterprise are identified, in particular: financial, staffing, information, innovation, technology, and legal.

Key words: *economic security of the enterprise, enterprise, level of profitability, components of economic security of the enterprise.*

Стаття надійшла 23 травня 2018 р.